

Môže katolík vyznávať hospodársky liberalizmus?

Michal Semín

25. novembra 2019 ✚ **Politika**

V katolíckych kruhoch sa, obzvlášť po ústupe komunizmu, rozšíril názor, že zatiaľ čo treba odmietat liberalizmus v oblasti morálky, v hospodárskom živote sú zásady liberalizmu uplatniteľné. Týmto zásadami sa väčšinou myslí len minimálne regulovaný voľný trh, voľná tvorba cien a miezd, teda plná hospodárska autonómia jedinca, neobmedzovaného štátom ani inými subjektami verejného práva. Ona povestná neviditeľná ruka trhu vraj zaistí lepšie a spravodlivejšie podmienky k životu než štátom regulovaná ekonomika. Aj keď sa dá súhlasiť s tvrdením, že ekonomika voľného trhu dosahuje lepších výsledkov než ekonomika centrálne riadená, z tohto faktu ešte nevyplýva, že kapitalistické hospodárstvo odpovedá zásadám kresťanského morálneho učenia.

Najprv si však treba ujasniť, či je Cirkev kompetentná vyjadrovať sa k ekonomickým otázkam. Zástancovia neobmedzeného trhu namietajú, že ekonomické zákony (napr. zákon dopytu a ponuky) pracujú na spôsob prírodných zákonov a ako také sa od morálnych nelíšia. Ako sa Cirkev nevyjadruje k platnosti zákona zemskej príťažlivosti, nemá sa vyjadrovať ani k „zákonom“ hospodárskeho života, tvrdia katolícki zástancovia hospodárskeho liberalizmu. V opačnom prípade vraj dochádza k neorganickému zásahu do spontánneho poriadku slobodne vznikajúcich hospodárskych vzťahov a k vychýleniu rovnováhy, ktorú je neregulovaná kapitalistická ekonomika schopná dosiahnuť.

V čom spočíva základný omyl predpokladu, že ničím neobmedzený voľný trh a hospodárska sloboda jedinca vytvárajú základy spravodlivej spoločnosti? Úplne sa tu prehliada skutočnosť, že aktérom hospodárskeho života je človek, ktorého konanie podlieha prirodzenému aj zjavenému mravnému poriadku. Hospodársky život človeka – voľba zamestnania, výroba, pracovná zmena, spôsob zachádzania s nadobudnutým majetkom a pod. –, nepodlieha neosobným, mechanicky poňatým zákonom, ale je výrazom slobodného ľudského jednania, ktoré podlieha jedinému zákonu, a to mravnému. Preto Cirkev nemôže o hospodárskych otázkach mlčať, pretože starostlivosť o kvalitu mravného života, odpovedajúceho zásadám života kresťanského, patrí medzi jej hlavné úlohy.

Ako píše Pius XI. vo svojej encyklike *Quadragesimo anno* (1931): ...máme právo a povinnosť o týchto záležitostiach sociálnych a hospodárskych s najväčšou autoritou predniesť svoj súd. Cirkvi nebolo zverené poslanie, aby videla ľudí k tomuto nestálemu a pominuteľnému blahu, ale k blahu večnému: „miešať sa bez príčiny do týchto pozemských záležitostí pokladá Cirkev za prechmat“ (enc. *Ubi arcano* z r. 1922). Nemôže sa však vôbec zriecť úradu Bohom jej zvereného, že totiž má so svojou autoritou zasahovať nie do vecí „technických“, pre ktoré nie je ani vhodnými prostriedkami vybavená ani poverená poslaním, avšak musí zasahovať vo všetkých veciach, ktoré majú vzťah k mravnému zákonu. Pretože v tejto príčine nám bol zverený poklad pravdy a veľmi zodpovedné poslanie, aby sme mravný zákon v celom rozsahu šíрили, vysvetľovali a tiež vymáhali, aby bol zachovávaný, či už je to niekomu príjemné alebo nie. A toto poslanie podriaďuje nášmu najvyššiemu súdu ako sociálny poriadok, tak aj záležitosti hospodárske. Preto podlieha

hospodársky život spoločnosti takému istému mravnému zákonu ako ľudský život v iných oblastiach.

Zdroj: flickr.com

Ak sa pýtame na vedúcu zásadu hospodárskeho života v duchu sociálneho učenia Cirkvi, smernicou je nám opäť encyklika *Quadragesimo anno*: „Takisto totiž ako jednota ľudskej spoločnosti sa nemôže zakladať na triednej opozícii, podobne správny hospodársky poriadok nemôže byť ponechaný voľnej konkurencii jednotlivých síl. Z tohto však, ako z otráveného prameňa, pochádzajú všetky omyly individualistickej ekonómie. Zabúda a opomína, že hospodárstvo má aj svoj sociálny a tiež morálny charakter, a požaduje, aby ho verejná moc uznala a ponechala v úplnej slobode, ako keby v trhu alebo vo voľnej konkurencii malo nájsť svoj riadiaci princíp a regulatív, podľa ktorého by bolo riadené oveľa dokonalejšie než akoukoľvek stvorenou inteligenciou. Ibaže voľná konkurencia, hoci je určite čímsi spravodlivým a užitočným, pokiaľ je udržaná v dobre stanovených hraniciach, nijako nemôže byť regulatívom hospodárstva; až príliš to dokazuje skúsenosť, keď boli v praxi aplikované normy individualistického ducha. Je teda v každom prípade nevyhnutné, aby sa hospodárstvo znovu začalo riadiť svojím pravým a účinným riadiacim princípom. Avšak túto úlohu ešte menej môže prevziať ekonomická zvrchovanosť, ktorá v ostatnom čase zaujala miesto voľnej konkurencie. Keďže je to slepá sila a násilná energia, na to, aby sa stala užitočnou pre ľudí, potrebuje byť múdro brzdená a usmerňovaná. Treba teda pohľadať vyššie a vznešenejšie zásady, ktorým možno túto hegemoniu pevne a úplne podriadiť: a takými sú sociálna spravodlivosť a láska.“

Pius XI. ďalej vysvetľuje ako sa hospodárstvo, založené na neobmedzenej konkurencii a akumulácii kapitálu, prirodzene premieňa v diktatúru mamony, v ktorej je bohatstvo sústredené do rúk malého počtu vlastníkov: „Táto moc je obzvlášť neobmedzená u tých, ktorí majú v rukách peniaze, správajú sa ako ich páni; to preto, lebo sú v určitom zmysle rozdeľovačmi krvi, z ktorej žije hospodársky organizmus, a majú v rukách takpovediac dušu hospodárstva, takže nik by proti ich vôli nemohol ani len dýchať. Takéto sústredenie síl a moci, ktoré je priam špecifickým znakom súčasného hospodárenia, je prirodzeným plodom onej neviazanej slobody konkurencie, ktorá necháva prežiť len tých najsilnejších, čiže často tých najnásilnejších v boji a tých, ktorí najmenej berú ohľad na svedomie.“

Takmer by sa žiadalo dodať, že sa jedná o analýzu príčin finančných a hospodárskych kríz...

V istom zmysle by sa dalo hovoriť o tom, že katolícke sociálne učenie a liberálne učenie majú styčné plochy – obidva systémy sa odvolávajú na význam súkromného vlastníctva, limity štátnych zásahov, či nižšiu mieru zdaňovania. Líšia sa však v cieľoch, ktoré týmito prostriedkami sledujú. Dušou liberálnej ekonomiky je neobmedzený rast zisku, a to bez ohľadu na jeho morálne, kultúrne a sociálne aspekty. Hospodárstvo, riadené ideou solidarity a spravodlivosti, zohľadňuje spoločné dobro, ktoré nechápe len ako súhrn

súkromných dobier. Právo na súkromné vlastníctvo nepovažuje za absolútne, lebo má slúžiť k prospechu všetkým. Kresťanská etika kladie dôraz na tzv. sociálny aspekt súkromného vlastníctva, z ktorého plynie morálna povinnosť podeliť sa o prípadný majetkový prebytok s tými, ktorí trpia núdzou.

V Quadragesimo anno sa píše: „Treba sa teda dôsledne vyvarovať dvoch úskalí. Ako totiž popieraním alebo oslabovaním spoločenského charakteru práva na vlastníctvo sa upadá a hraničí s takzvaným „individualizmom“, tak sa odmietaním a zľahčovaním súkromného a individuálneho charakteru tohto práva nevyhnutne skĺzne do „kolektivismu“, alebo aspoň sa prekročia medze jeho teórií. A ten, kto neberie do úvahy tieto myšlienky, logicky naráža na úskalie mravného, právneho a sociálneho modernizmu, ktorý sme odsúdili v našej prvej encyklike. Nech si toto presvedčenie osvoja najmä tí, ktorí, majúci záľubu v novotách, sa neostýchajú obviňovať Cirkev potupným ohováraním, že vraj umožnila, aby do učenia teológov prenikol pohanský pojem vlastníctva, a že ten treba jednoznačne nahradiť iným, ktorý oni s podivuhodnou neznalosťou nazývajú kresťanským.“

Vzhľadom na to, že súkromné vlastníctvo napomáha k väčšej zodpovednosti pri správe zverených statkov (zvlášť ak nie je obmedzované daňou z dedičstva či inými proti-rodinnými opatreniami), volajú pápežské sociálne encykliky po čo najväčšom rozšírení súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov naprieč celou spoločnosťou. Taká „spoločnosť vlastníkov“ je omnoho menej závislá na prerozdeľovacích mechanizmoch štátu, čo ju činí viac odolnou prípadnej politickej manipulácii či vydieraniu zo strany nositeľov moci.

Liberálna a katolícka hospodárska teória majú rovnaký pohľad na rolu štátu v hospodárstve. Zhodne tvrdia, že nie je dobré, ak obmedzuje štát nadmernou reguláciou slobodný hospodársky život a iniciatívu jednotlivcov. Liberáli však požadujú, aby sa štát z hospodárskeho života úplne stiahol a venoval sa iba zaisťovaniu vonkajšej a vnútornej bezpečnosti. Liberálna absolutizácia jednotlivca, t. j. filozofický individualizmus, paradoxne vedie k jeho ľahkému zotročeniu, lebo sprievodným javom liberálnej politiky je oslabovanie prirodzených inštitúcií a medziľudských väzieb v spoločnosti, ktoré umožňujú relatívne nezávislý život na štátnom aparáte.

Pius XI. píše: „Konečné dôsledky individualistického ducha v hospodárskom živote sú napokon tie, ktoré vy sami, ctihodní bratia a milovaní synovia, vidíte a odsudzujete. Voľná konkurencia totiž zničila samu seba; namiesto voľného trhu nastúpila ekonomická hegemonia; ziskuchtivosť priviedla so sebou neudržateľnú žiadostivosť po nadvláde; a celé hospodárstvo sa tak stalo hrozbou tvrdým, neúprosným a ukrutným. K tomu treba pridať vážne škody, ktoré pochádzajú z odsúdeniahodného zmätku zásahov a služieb vlastných pre verejnú moc s prejavmi a službami samotnej ekonómie.“

V duchu tejto myšlienky formuluje Pius XI. princíp tzv. subsidiarity: „Je celkom určite pravdivé a dejiny to potvrdzujú, že kvôli zmeneným podmienkam mnohé veci môžu vykonávať už len veľké združenia, hoci sa nimi predtým zaoberali aj malé. Predsa však musí ostať jasná veľmi dôležitá zásada v sociálnej filozofii: ak je nepovolené odobrať jednotlivcom to, čo môžu vykonávať vlastnými silami a vlastným úsilím a prideliť to spoločenstvu, tak je nespravodlivé preniesť na väčšiu a vyššiu spoločnosť to, čo môžu vykonávať menšie a nižšie spoločenstvá. A práve v tomto spočíva veľká ujma a zároveň rozvrat správneho usporiadania spoločnosti. Prirodzenou náplňou akéhokoľvek zásahu samotnej spoločnosti je totiž pomôcť výpomocným (subsidiárnym) spôsobom článkom spoločenského organizmu, a nie ich zničiť a pohltiť.

Je preto nevyhnutné, aby najvyššia autorita štátu presunula na menšie a nižšie združenia vybavovanie záležitostí menšieho významu, ktorými by sa vlastne sama len rozptyľovala. Tak bude môcť s väčšou voľnosťou, silou a účinnosťou riešiť veci, ktoré prináležia len jej, lebo len ona ich môže vykonávať; totiž riadenie dozoru, napomínania či potláčania podľa jednotlivých prípadov a potrieb. Nech sa teda členovia vlád pevne ubezpečia, že čím dokonalejšie bude zachované hierarchické usporiadanie medzi jednotlivými združeniami v závislosti od zásady výpomocnej funkcie spoločenskej činnosti, o to viac sa posilní spoločenská autorita a výkonnosť, čím sa prispeje i k priaznivejšej a prosperujúcej úrovni samotného štátu.“

Bolo by chybou domnievať sa, že katolícke sociálne učenie svojím kritickým postojom k liberálnemu kapitalizmu zaujíma pozície blízke socializmu. „Nemožno byť súčasne katolíkom a socialistom,“ píše Pius XI., pretože socialistické poňatie štátu, súkromné vlastníctvo či úlohy náboženstva vo verejnom živote je s katolíckou náukou nezlučiteľné. „A naozaj, zahľadeli sme sa na dnešné hospodárstvo, ctihodní bratia a synovia, a videli sme, že nie je zdravé. Tiež komunizmus a socializmus sme znova volali na súd a zistili sme, že všetky smery v nich, aj umiernené, ďaleko zablúdili od prikázaní evanjelia.“

Po prevrate v roku 1989 sme často počúvali, že medzi kapitalizmom a socializmom žiadna „tretia cesta“ neexistuje. V istom zmysle je to pravda, lebo cesta, ktorá vedie k cieľu, je len jedna. Tie ostatné dve vedú do priepasti.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/moze-katolik-vyznavat-hospodarsky-liberalizmus/>